Załącznik nr 3 do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego

dr Monika Coghen

Kraków, 29. 04. 2019

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko

Monika Coghen

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

2001	doktor nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego Tytuł rozprawy doktorskiej: „The Gothic in the Dramas of Coleridge, Wordsworth, and Byron" Promotor: prof. dr hab. Marta Gibińska-Marzec, Uniwersytet Jagielloński Recenzenci: prof. dr hab. Artur Blaim, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, dr hab. Teresa Bela, Uniwersytet Jagielloński
1991 (formalnie 1993)	Master of Letters, University of Oxford, Wielka Brytania Tytuł rozprawy: "Politics and Women in Romantic Drama" Promotor: prof. Lucy Newlyn Recenzenci: prof. Kelvin Everest (University of Liverpool), dr Roy Park (University of Oxford)
1986	magister filologii angielskiej Tytuł pracy magisterskiej: „Gerard Manley Hopkins and the Catholic Poetry in Victorian England" Promotor: dr hab. Teresa Bela, recenzent: prof. dr hab. Marta Gibińska-Marzec
1985	Bachelor of Arts, Alliance College, Pennsylvania, USA

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

2005 – obecnie	adiunkt w Instytucie Filologii Anielskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego
2002 – obecnie	wykładowca, a następnie starszy wykładowca w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Tarnowie
2008 – 2010	prowadzenie seminarium magisterskiego z powieści angielskiej XIX wieku na studiach zaocznych w Instytucie Anglistyki Uniwersytetu Warszawskiego
2001-2002	Visiting Professor, English Department, Troy State University, Alabama
1991-2005	lektor, a od 1992 asystent w Instytucie Filologii Angielskiej Uniwersytetu

MC.

	Jagiellońskiego
1988-1991	stypendium Rawnsleya w St. Hugh's College, Oxford; studia na stopień M. Litt.
1987-1988	lektor w Instytucie Filologii Angielskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego
1986-1987	lektor języka angielskiego w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. poz. 1789):

4a. Tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego:

Cykl ściśle tematycznie powiązanych artykułów „Polska recepcja literatury angielskiego romantyzmu w XIX i XX wieku"

1. „Early Nineteenth-Century Polish Readings of British Poetry". *From Queen Anne to Queen Victoria: Readings in 18th and 19th Century British Literature and Culture*, red. Grażyna Bystydzieńska i Emma Harris. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, Ośrodek Studiów Brytyjskich, 2009, s.127-37.

2. „The First Polish Readers of Byron". *From Queen Anne to Queen Victoria: Readings in 18th and 19th Century British Literature and Culture.* tom *2*, red. Grażyna Bystydzieńska i Emma Harris. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, Ośrodek Studiów Brytyjskich, 2010, s.105-114.

3. „Cosmopolitan Readings and National Identity: Niemcewicz's Adaptations of English Literature". *La questione Romantica.* Rivista interdisciplinare di studi romantici. Ballads and Narrative Poetry. 2009, Nuova Serie. t. 1, n. 2, s.109-18.

4. „Rewriting Chaucer's *Wife of Bath's Tale* from Dryden, through Voltaire, to Niemcewicz: Medievalism or Modernisation?" *Studia Litteraria Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 2017, t. 12, z. 3, s.175-185.

5. „'Speak of me as I am': Krystyn Lach-Szyrma's Two Introductions to British Culture in 1828". *Culture, Language and Literature in European and World Border Regions*, red. Władysław Witalisz and Dorota Rygiel, t. 2. Krosno: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie, 2007, s.59-67.

6. „Byronic Outcasts and Polish Exiles". *Ambiguity and the Search for Meaning: English and American Studies at the Beginning of the 21st Century*, tom I: Literature, red. Monika Coghen, Zygmunt Mazur i Beata Piątek. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010, s.377-86.

7. „Polish Readings of Byron's Epitaph on Boatswain". *Studia Litteraria Universitatis Iagellonicae Cracoviensis*. 2014. t. 9 nr 1, s.7-16.

MC

8. „Byron's Dying Gladiator and the Poles" [w:] *From Queen Anne to Queen Victoria: Readings in 18th and 19th Century British Literature and Culture.* tom 3, red. Grażyna Bystydzieńska i Emma Harris. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, Ośrodek Studiów Brytyjskich, 2012, s.109-120.

9. „The Poet as a Volcano: The Case of Byron", *Studia Litteraria Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 2015, t. 10, nr 2, s.79-90.

10. „Byronism as Madness in Zygmunt Kaczkowski's *Bajronista* (The Byronist)", *Studia Litteraria Universitatis Iagellonicae Cracoviensis*, 2016, t. 11, nr 3, s.155-166.

11. „Lord Byron and the Metamorphoses of Polidori's *Vampyre*". *Studia Litteraria Universitatis Iagellonicae Cracoviensis*, 2011, t. 6, s.29-40.

12. „A Laker, a Friend to Poland, or a European Classic: Coleridge's Polish Reception." *The Reception of S. T. Coleridge in Europe*. Ed. Elinor Shaffer and Edoardo Zuccato. London; New York: Continuum, 2007, s.275-96. Wznowienie z poprawkami Bloomsbury Academic, 2015.

13. „Shelley in Poland." *The Reception of P.B. Shelley in Europe*. Ed. Susanne Schmid and Michael Rossington. The Athlone Critical Series; The Reception of British and Irish Authors in Europe, ed. Elinor Shaffer. London: Continuum, 2008, s.200-19. Wznowienie z poprawkami Bloomsbury Academic, 2015.

14. „Polacy na grobie Shelleya." *Prace Komisji Neofilologicznej PAU*. Kraków, 2010, t. 9, s.7-19.

15. „'Wanderers of the 19th Century': The Correspondence between Zygmunt Krasiński and Henry Reeve." *Foreign Correspondence*, red. Jan Borm i Benjamin Colbert. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2014, s.107-120.

4b. Omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Celem cyklu jest ukazanie wybranych aspektów recepcji pisarzy angielskiego romantyzmu w literaturze polskiej, poczynając od przełomu XVIII i XIX wieku. Badania źródeł w wielu językach potwierdzają bezspornie, że polska recepcja angielskich romantyków odbywała się przez mediacje zagraniczne: głównie francuskie i niemieckie. Siłę tej formy mediacji najlepiej może pokazuje fakt, że francuska niechęć wobec germanofilskiego Coleridge'a sprawiła, iż poeta stał się znany w Polsce prawie wiek później niż w Anglii.

MC.

Współczesne przekładoznawstwo często traktuje badanie recepcji jako gałąź translatologii, jednakże w tym przypadku używam terminu „recepcja" z szacunku dla tradycji literaturoznawczej i jako uczestnik projektu badawczego „The Reception of British and Irish Authors in Europe", który był inspiracją do pracy nad badaniem różnych aspektów funkcjonowania literatury angielskiej w systemie literatury polskiej. Moje myślenie o recepcji ukształtowane jest w znacznym stopniu przez szkołę tzw. „manipulistów", dlatego też sięgam po termin „refrakcja" (*refraction*) a częściej „przepisanie" (*rewriting*), wprowadzony przez André Lefevere'a do opisania procesu, poprzez który tekst źródłowy adaptowany jest na potrzeby kultury przyjmującej. Szczególnie interesuje mnie rola odgrywana w tym procesie przez mediatorów – nie tylko jednak tłumaczy, redaktorów, krytyków i wydawców, lecz również innych kultur, co jest szczególnie istotne w recepcji literatury angielskiej na przełomie XVIII i XIX wieku. Korzystam także z osiągnięć polskich historyków literatury, których już od drugiej połowy XIX wieku interesowało zagadnienie recepcji literatury angielskiej, a szczególnie ważnej dla polskiego romantyzmu twórczości Byrona. Punktem wyjścia dla moich rozważań są zwykle teksty literackie i ich recepcja krytyczna w kulturze brytyjskiej, a następnie ich refrakcje w pośredniczącej kulturze francuskiej, która – obok kultury niemieckiej – odgrywała niezwykle ważną rolę w transferze znajomości literatury brytyjskiej wśród polskich czytelników.

Swoistym wprowadzeniem do tematu jest analiza pierwszych wzmianek o angielskich romantykach w czasopismach polskich w latach 1815-1830 jako formy „przepisania" artykułów francuskich na użytek polskiego czytelnika (poz. 1 na liście powyżej). Porównanie dobrze znanego w literaturoznawstwie polskim artykułu „Rzut oka na literaturę angielską w ostatnich dwudziestu latach" z *Pamiętnika Warszawskiego* (1816) z jego tekstem źródłowym w genewskiej *Bibliotheque universelle* ukazuje jak teksty z prasy zagranicznej mogły być wykorzystywane na potrzeby aluzji wolnościowych poprzez nacisk na rolę kultury brytyjskiej jako wiodącej w postępie cywilizacyjnym. Z kolei artykuł „O poezji i poetach angielskich" (*Pamiętnik Warszawski*, 1822) – choć zasadniczo oparty na eseju Philatère'a Chaslesa z paryskiej *Revue encyclopédique* – całkowicie modyfikuje negatywną opinię na temat twórczości S. T. Coleridge'a, ukazując wpływ poezji niemieckiej na twórczość poety jako pozytywny, w przeciwieństwie do oryginału francuskiego, który wpływ ten postrzega jako negatywny, co ewidentnie jest odbiciem sympatii literackich tłumacza.

Odrębną uwagę poświęcam pierwszym wzmiankom o Byronie i tłumaczeniom jego poezji w latach 1820-22 (poz. 2). Choć publikacje w czasopismach z tego okresu zostały omówione

MC

(wraz z wskazaniem na ich francuskie źródła) już z początkiem XX wieku przez Stanisława Wasylewskiego[1], a następnie w roku 1985 w rozprawie doktorskiej Piotra Kuhiwczaka [2], moja konkluzja różni się od wniosków poprzedników, którzy podkreślają wtórny charakter tej krytyki. Moim zdaniem, podobnie jak w przypadku artykułów wspomnianych powyżej, w adaptacjach publikacji francuskich wyraźnie widać ślad polskiego tłumacza, a ich uważna lektura ukazuje źródła wczesnej fascynacji angielskim poetą w okrzyknięciu go przez krytyków francuskich przedstawicielem nowego romantycznego ruchu i piewcą wolności. Adaptacje te pozwalają również lepiej zrozumieć proces transferu międzykulturowego, poprzez który wiadomości o poecie i jego utworach docierały do polskich czytelników i wyraźnie wskazują na powiązania z rozwojem „kultury celebrytów", której początki niektórzy angloamerykańscy badacze wiążą z kultem i skandalami otaczającymi postać Byrona.[3] Widać to szczególnie w publikacjach, które ukazały się w prowadzonym przez Brunona Kicińskiego *Tygodniku Polskim i Zagranicznym* oraz we wspomnianym już *Pamiętniku Warszawskim*. Artykuły te oparte były głównie na źródłach francuskojęzycznych, a zamieszczone w nich tłumaczenia utworów Byrona powstały w większości na podstawie przekładu prozą dokonanego przez Amédée Pichota. Dla Kicińskiego, jednego z najbardziej przedsiębiorczych wydawców w tym okresie, Byron był z jednej strony atrakcyjną, modną we Francji postacią, a z drugiej jego twórczość łatwo dała się wykorzystać na potrzeby aktualnych politycznych aluzji. Nieco odmiennym torem przebiegała wczesna recepcja Byrona w Wilnie. Tu wiadomości o Byronie docierały również za pośrednictwem francuskojęzycznych i niemieckojęzycznych czasopism, ale już w 1820 roku w *Dzienniku Wileńskim* pojawił się poetycki przekład *The Lament of Tasso* autorstwa profesora Uniwersytetu Wileńskiego Leona Borowskiego, który był pierwszym tłumaczeniem dłuższego utworu Byrona bezpośrednio z oryginału. Moim zdaniem literacka wartość tego przekładu mogła odegrać znaczną rolę w zwróceniu uwagi młodego Mickiewicza na twórczość Byrona.

Sporo uwagi w cyklu poświęcam twórczości przekładowej Juliana Ursyna Niemcewicza jako jednego z głównych mediatorów pomiędzy literaturą polską a angielską w tym okresie. Jego przekłady i adaptacje w *Pismach różnych wierszem i prozą* (tom I, 1803; tom II, 1805) oraz w *Bajkach i powieściach* (wyd. I, 1817; wyd. II, 1820) są niezwykle istotne dla określenia stopnia znajomości poezji angielskiej wśród czytelników polskich, dla których był wielkim

[1] „U świtu Romantyzmu. Pierwsze sądy o Byronie w Polsce", *Pamiętnik Literacki* 12/1/4 1913, s. 156-168.
[2] „Byron w Polsce 1816-1939", nieopublikowana rozprawa doktorska, Uniwersytet Warszawski, 1985.
[3] Patrz np. Tom Mole, *Byron's Romantic Celebrity: Industrial Culture and the Hermeneutic of Intimacy*, Houndmills., Basingstoke, Hampshire, 2007.

ML

autorytetem. Potwierdzają one status literacki Niemcewicza jako twórcy z pogranicza oświecenia i romantyzmu, który przybliżał polskiemu czytelnikowi angielską literaturę neoklasyczną (tłumaczenia utworów Johna Drydena i Alexandra Pope'a), a zwłaszcza satyry i bajki – oraz ballady. Szczególną uwagę poświęcam przekładowi „lirycznej ballady" Wordswortha „We Are Seven", która – moim zdaniem – wraz z tłumaczeniem Johna Lowe'a „Mary's Dream" mogła stanowić ważny punkt odniesienia dla Mickiewicza w jego wierszu „Romantyczność" (poz. 1 i 3). Istotne jest także odnotowanie funkcjonowania tego przekładu (jako tłumaczenia anonimowej ballady z angielskiego) w początkowej fazie rozwoju polskiego romantyzmu.

Analiza serii adaptacji *Opowieści Żony z Bath* Chaucera przez Drydena, Voltaire'a i Niemcewicza (poz. 4) stanowi swoistą dygresję w rozważaniach o twórczości translatorskiej polskiego poety, niemniej jednak ukazuje charakterystyczny dla kultury polskiej XVIII i początku XIX wieku transfer angielskich tekstów literackich poprzez literaturę francuską – choć w przypadku opowieści Chaucera proces ten jest skomplikowany, bowiem pomiędzy tekstem źródłowym a kulturą przyjmującą pośredniczą aż dwie adaptacje (w tym jedna angielska).

Chociaż większość informacji o literaturze i kulturze brytyjskiej docierała do czytelników polskich za pośrednictwem publikacji francuskich i niemieckich, byli też autorzy, którzy pisali o Wielkiej Brytanii na podstawie własnych doświadczeń. Zaliczał się do nich Krystyn Lach-Szyrma, którego podręcznik języka angielskiego i wspomnienia z pobytu w Anglii i Szkocji omawiam w artykule „'Speak of me as I am': Krystyn Lach-Szyrma's Two Introductions to British Culture in 1828" (poz.5). W książce *Anglia i Szkocja*, mimo motta z *Otella*, które sugeruje obiektywność relacji, Lach-Szyrma idealizuje kulturę i cywilizację brytyjską, koncentrując się na postępie w życiu społecznym, a bardzo rzadko wspominając o biedzie panującej we wczesnoindustrialnym społeczeństwie. Moje spostrzeżenia dotyczące wspomnień Lacha-Szyrmy koncentrują się na trzech aspektach. Po pierwsze przedstawienia on Wielką Brytanię, a szczególnie Szkocję z perspektywy literackiej -- i tu dość często opiera się na książce Amédée Pichot, *Voyage historique et littéraire en Angleterre et Ecosse*). Po drugie dużo uwagi poświęca brytyjskiej filozofii moralnej i ekonomii politycznej, a po trzecie stawia swoim rodakom za wzór ulepszenia we wszystkich sferach życia. Z kolei w *Xiążce wypisów angielskich* przeznaczonych dla studentów kursów wstępnych Politechniki Warszawskiej Lach-Szyrma wybiera zawartość pod kątem pragmatycznym, wprowadzając

MC.

terminologię z zakresu fizyki, chemii, rolnictwa, przemysłu i handlu; nie zaniedbuje jednak historii i literatury, bo chce, jak pisze, zachować równowagę pomiędzy rozwojem rozumu i serca. Jego selekcja tekstów literackich jest wybrana pod kątem edukacji moralnej i dość typowa dla angielskich antologii z tego okresu. Choć w książce *Anglia i Szkocja* Lach-Szyrma cytował Wordswortha i wspominał o Coleridge'u i Keatsie, w jego podręczniku brak jakichkolwiek utworów tych poetów, natomiast zamieszczony jest satyryczny wiersz zawierający ostrą krytykę twórców *Lyrical Ballads*.

W przekładach literackich w tym okresie wyraźna jest refrakcja tekstów źródłowych na potrzeby aluzji patriotycznych i poezji konfesyjnej. W artykule „Byronic Outcasts and Polish Exiles" (poz. 6) ukazuję transformacje, którym ulega tekst źródłowy w przekładach Niemcewicza i Mickiewicza, „przepisujących" angielskie pieśni pożegnalne – „The Exile" Matthew Lewisa i „Good Night"z Pieśni I *Childe Harolda* Byrona – które w oryginale funkcjonują jako część dłuższych utworów. W tym przypadku badam nie tylko relacje pomiędzy tekstami źródłowymi a ich przekładami, ale również relacje pomiędzy lirykiem Lewisa a tekstem Byrona w kontekście tradycyjnych pieśni pożegnalnych. W „Elegii" Lewisa podmiot liryczny mówi częściowo o swoich cierpieniach w trzeciej osobie, tym samym do pewnego stopnia je obiektywizując, a „Good Night" Byrona nawiązuje z kolei do konwencji popularnej ballady, ale jednocześnie poddaje radykalnej rewizji tradycyjne pożegnania poprzez gloryfikację życia wyalienowanego wygnańca z wyboru. Niemcewicz opublikował swą adaptację wiersza Lewisa jako zakończenie *Pism rozmaitych wierszem i prozą* (1805), kiedy opuszczał Europę z myślą o osiedleniu się w Stanach Zjednoczonych, co niewątpliwie nadało jego przekładowi wymiar szczególnie osobisty i konfesyjny. Podobnie subiektywny charakter ma również przekład Mickiewicza, który – jak argumentuję w moim studium – wydobywa z pieśni Childe'a potencjalne wieloznaczności i mocno naznacza je emocjonalnie, nadając wierszowi ton lamentu, co sprawia, że Byronowska celebracja oderwania się od ojczyzny staje się lirycznym wyrazem lęku przed wykorzenieniem.

Twórczości Byrona i jej polskim czytelnikom poświęcone jest kolejnych 5 pozycji cyklu (poz. 7-11). Ich celem jest ukazanie mniej znanych aspektów recepcji tego poety w literaturze polskiej i zwrócenie uwagę na rolę, jaką w procesie kształtowania się jego reputacji na polskim gruncie odegrały pośredniczące między literaturą polską a angielską publikacje zagraniczne. Punktem wyjścia jest tutaj zwrócenie uwagi na wyjątkowo istotną rolę biografii Byrona w rozpowszechnianiu jego twórczości (poz. 7), bowiem tłumaczenia krótkich utworów często pojawiały się jako ilustracje poszczególnych wydarzeń z życia poety,

MC.

kształtując tym samym jego reputację. Dobrze ilustruje to analiza polskich losów chętnie czytanego w XIX wieku wiersza Byrona „The Inscription on the Monument of a Newfoundland Dog", który po raz pierwszy trafił do polskich czytelników prawdopodobnie poprzez popularną francuską biografię Byrona pióra Louise Swanton Belloc, zawierającą tekst oryginału i francuski przekład (co niewątpliwie ułatwiło zadanie potencjalnym tłumaczom nie władającym angielskim w stopniu wystarczająco dobrym do podjęcia próby bezpośredniego tłumaczenia). Jak wykazała Christine Kenyon-Jones, wiersz ten odegrał istotną rolę w kreacji obrazu Byrona jako „mizantropijnego miłośnika psów". Analiza serii polskich przekładów tego utworu – a także aluzji, jakie czynią do niego zarówno Słowacki w *Fantazym*, jak i Norwid w *Pierścieniu wielkiej damy* – ujawnia niespodziewany potencjał ideologiczny i polityczny wiersza, który w niektórych przekładach na pozór jest tylko swoistym „psim epitafium". Słowacki nawiązuje do Byronowskiej inskrypcji, aby skrytykować afektację zjawiska określanego mianem „bajronizmu", ale w polskich przekładach całego wiersza wyraźnie widać wpływ Mickiewicza na kształtowanie się języka poetyckiego tłumaczy próbujących wykorzystać tekst na potrzeby patriotycznych aluzji. Kolejny przykład takich powiązań wyłania się w analizie motywu umierającego gladiatora w Pieśni IV *Childe Harolda*, w *Wykładach o literaturze słowiańskiej* Mickiewicza, w wierszu Józefa Bohdana Zaleskiego „Przechadzka poza Rzymem" oraz w poemacie Lenartowicza *Gladiatorowie* (poz. 8). W każdym z tych przypadków źródłem literackiego obrazu jest słynna rzeźba z Muzeum Kapitolińskiego, jednakże przeprowadzona przez mnie analiza ukazuje stopień, w jakim dramatyczny opis Byrona zainspirował polskich twórców do zaadaptowania posągu na potrzeby ikonografii martyrologii narodowej. Umiejscowienie tego opisu w kontekście współczesnej Byronowi wiedzy historycznej na temat *Il galata morente* oraz w kontekście ekfrastycznej poezji angielskiej związanej z rzeźbą pozwala uwidocznić nieoczywiste na pierwszy rzut oka powiązania. Byron przywołuje dla czytelnika ostatnie chwile umierającego, obdarzając go tęsknotą za rodziną i ojczyzną oraz pragnieniem zemsty. Ojczyzną tą jest tutaj Dacja – co dla Mickiewicza oznaczało, wbrew ówczesnej wiedzy historycznej, iż był on Słowianinem. W wykładach w Collège de France Mickiewicz ukazywał starożytne rzeźby przedstawiające niewolników jako symbole losu narodów słowiańskich w XIX wieku, a zatem etniczna przynależność Daków do Słowian była dla jego argumentacji bardzo istotna. Polski poeta przepisuje więc strofy Byrona, całkowicie pomijając wołanie o zemstę i ukazując przedśmiertne myśli umierającego jako stan religijnej i patriotycznej ekstazy – czyli włącza kapitoliński posąg w poczet polskich alegorii narodowej zgodnie ze swoją mesjanistyczną ideologią w tym okresie. Podmiot liryczny wiersza Józefa

MC.

Bohdana Zaleskiego „Przechadzka poza Rzymem" w analogiczny sposób odnajduje w Umierającym Galu pobratymca, tu jednakże – w odróżnieniu od Mickiewicza – Byronowskie wołanie o zemstę zostaje zachowane. Położenie historyczne narodu polskiego alienuje go od wielkiej klasycznej tradycji starożytnego Rzymu i każe identyfikować się z barbarzyńcami. O tym samym gladiatorze pisze także Teofil Lenartowicz, który odwołuje się zarówno do obrazu Mickiewicza, jak i Zaleskiego, jednakże przede wszystkim wskazuje na Byrona jako na swego przewodnika.

Innym zbadanym w cyklu aspektem recepcji Byrona jest metaforyka wykorzystywana w literaturze i krytyce w odniesieniu zarówno do samego poety, jak i tzw. bajronizmu (poz. 9-11). Spostrzeżenia amerykańskiej badaczki Susan Wolfson na temat wulkanicznej metaforyki pojawiającej się w pierwszej połowie XIX wieku w tekstach o Byronie zainspirowały mnie do bardziej szczegółowych rozważań na ten temat. Obrazy wulkaniczne w pismach Byrona i w esejach o jego poezji mają genezę w rozwoju badań geologicznych nad wulkanami oraz w metaforyce „wulkanicznej" często występującej w piśmiennictwie na przełomie XVIII i XIX wieku, jednakże dla krytyków piszących o twórczości Byrona główna inspiracja pochodziła niewątpliwie z lektury jego poezji, gdzie motyw wulkanu regularnie pojawia się w opisach gwałtownych emocji bohaterów, w odniesieniach do wstrząsu historycznego wywołanego przez rewolucję francuską i wojny napoleońskie, czy wreszcie w refleksjach nad własnym procesem artystycznym. Regularne występowanie metafory wulkanu w pismach poświęconych poecie jest zatem w pewnym sensie naturalną konsekwencją jego własnego sposobu obrazowania, przy czym należy tu podkreślić, że dotyczy to zarówno entuzjastów, jak i zaciekłych krytyków. Moja analiza rozpoczyna się od ukazania tego zjawiska w kulturze brytyjskiej, na przykładzie broniącego szczerości poezji Byrona wiersza Letitii Elizabeth Landon „The Poet", który bezpośrednio nawiązuje do symbolicznej reprezentacji dwóch różnych typów poety w *The Prophecy of Dante*. Następnie śledzę w krytyce europejskiej losy metafory wulkanicznej pierwotnie użytej przez znanego szkockiego krytyka Francisa Jeffreya w recenzji Pieśni III *Childe Harolda*. Jeffrey odwoływał się do metafory wulkanu, by ostrzec przed potencjalnymi niebezpiecznymi skutkami moralnymi poezji Byrona, a autor artykułu o *Childe Haroldzie* w *Bibliotheque universelle*, który w swoich sądach krytycznych w znacznej mierze opierał się na opiniach Jeffreya, poszedł jeszcze dalej, twierdząc, iż poeta szerzący niebezpieczne moralnie poglądy jest nawet bardziej niebezpieczny niż wulkan, gdyż działanie katastrof naturalnych jest tylko lokalne, a zasięg słowa nie zna ograniczeń miejscowych i czasowych. Z kolei Kazimierz Brodziński podważa znaczenie poezji Byrona poprzez

wyrażenie sceptycyzmu wobec zagrożenia, jakie wulkan rzekomo może stanowić. Jak zauważył S. Łanda, komentarz Brodzińskiego sprowokował oburzenie Mickiewicza i zainspirował użycie metaforyki wulkanicznej w niedokończonym eseju „Byron i Goethe", gdzie polski poeta przedstawia Byrona jako krater, przez który wystrzeliła lawa nowej rewolucyjnej poezji. Od tej metafory już tylko krok dzieli go od pamiętnego porównania „Nasz naród jest jak lawa" w III części *Dziadów*. Kolejną i jeszcze bardziej dramatyczną konstrukcją metaforyczną pojawiającą się w kontekście recepcji twórczości Byrona jest przedstawienie polskiego bajronizmu jako choroby psychicznej, co ma miejsce w powieści Zygmunta Kaczkowskiego *Bajronista* (poz. 10). W poświęconym temu utworowi artykule wskazuję na związki wizji bajronizmu jako niszczącego zjawiska społecznego i kulturowego z opinią wyrażoną o Byronie przez Friedricha Schlegla we wpływowej *Geschichte der Alten und Neuen Literatur* (1822), z ostrzeżeniami Kazimierza Brodzińskiego przed naśladowaniem angielskich i niemieckich poetów, a wreszcie z rozczarowaniem ideologią polskiego romantyzmu, do jakiego doszedł sam Kaczkowski. Moje badania nad metaforyką w recepcji Byrona zamyka studium poświęcone związkom pomiędzy jego twórczością a popularnymi na początku XIX wieku opowieściami i sztukami o wampirach (poz. 11). Byron nie tylko jest często wskazywany jako jeden z pierwszych autorów, którzy wprowadzili postać wampira do literatury europejskiej, ale wręcz sam bywa przedstawiany jako prototyp postaci wampirycznych. Motyw wampira istotnie pojawia się w klątwie rzuconej na głównego bohatera poematu *Giaur*, jednakże przedstawienia samego poety jako postaci wampirycznej wywodzą się z opowiadania Johna Polidoriego *The Vampyre*, którego autorstwo przypisywano błędnie Byronowi. Dzięki sławie i skandalicznej reputacji poety *The Vampyre* cieszył się ogromnym powodzeniem i doczekał się licznych adaptacji teatralnych w Anglii, we Francji i w Niemczech. Na sceny polskie w 1821 roku trafił francuski melodramat Charles Nodiera, Pierre'a Carmouche i Achille de Jouffroy *Upiór* oparty na opowiadaniu Polidoriego w przekładzie B. Kudlicza, a Marian Szyjkowski w 1917 roku spekulował na ile sceniczny wampir mógł zainspirować młodego Mickiewicza do stworzenia Upiora w *Dziadach*. Pomimo wysiłków Byrona, który stanowczo odcinał się od autorstwa opowiadania, tekst często uznawano za zapis jego własnej opowieści, dokonany przez Polidoriego – który tym samym był sprowadzany z pozycji autora do roli zaledwie pośrednika pomiędzy autorem a czytelnikiem. W chwili obecnej krytycy przyznają wprawdzie, że napisana przez Polidoriego historia wampira mogła być zainspirowana przez Byrona, przede wszystkim widzą w niej jednak metaforę „byromanii", specyficznego kultu Byrona szerzącego się zwłaszcza wśród czytelniczek u szczytu kariery poety. W popularnych melodramatach postać wampirycznego

MC.

Lorda Ruthvena często nosi cechy Don Giovanniego z opery Mozarta, co może wiązać się z publikacją *Don Juana* w tym okresie i wskazywałoby na ówczesną identyfikację Byrona z wampirem.

Odrębnym elementem cyklu są artykuły mające na celu ukazanie historii polskiej recepcji dwóch kanonicznych pisarzy angielskiego romantyzmu – Coleridge'a i Shelleya (poz. 12 i 13). Na przykładzie polskiej recepcji twórczości Coleridge'a widać wyraźnie rolę autorytetów literackich w wyborze tekstów do przekładu. W pierwszej połowie XIX wieku poeta ten był praktycznie nieznany polskim czytelnikom i tropienie śladów jego obecności było pewnym wyzwaniem. Jedyne wzmianki, które udało mi się odnotować, to wspomniane powyżej krótkie uwagi w prasie (poz. 1). Ta nieobecność Coleridge'a (a wraz z nim Wordswortha i całego zbioru *Lyrical Ballads*, z wyjątkiem ballady „We Are Seven") wynika moim zdaniem z krytycznych opinii w czasopismach francuskich oraz z kultu Byrona wśród młodych polskich romantyków, kierujących się jego negatywnymi sądami o „poetach jezior", takimi jak satyryczny dekalog krytyczny w Pieśni I *Don Juana*. Pierwszym znalezionym przez mnie polskim tłumaczeniem z Coleridge'a jest zaczerpnięte z „Christabel" motto do wiersza Byrona „Fare Thee Well" (*Kurier dla Płci Pięknej*, 1823). Słowacki wyrażał się o poetach jezior pogardliwie, Krasiński nie był w stanie dostrzec w twórczości Coleridge'a żadnych głębokich idei, a dla Mickiewicza nowoczesna poezja zaczynała się od Byrona. Jedynie obeznany bezpośrednio z kulturą brytyjską Krystyn Lach-Szyrma donosił o Coleridge'u jako „poetyckim geniuszu i filozofie" (por. poz. 5). Pierwszy przekład „The Ancient Mariner" – „Stary Żeglarz" autorstwa Władysława Syrokomli (Leszka Kondratowicza) – ukazał się dopiero w roku 1856 i prawdopodobnie, przynajmniej częściowo, oparty był na rosyjskim przekładzie F. Millera i przepisywał historię zabicia albatrosa w na modłę gawęd Syrokomli. Szersze omówienie krytyczne poezji Coleridge'a z przekładami fragmentów jego utworów pojawiło się dopiero w zarysie literatury angielskiej pióra Stanisława Egberta Koźmiana w jego książce *Anglia i Polska* (1862), które, jak udało mi się ustalić, wykorzystuje w znacznej mierze pracę Roberta Chambersa zatytułowaną *Cyclopaedia of English Literature* (1844). Koźmian, podobnie jak zaprzyjaźniony z nim Krasiński, nie dostrzega symbolizmu poetyckiego Coleridge'a i powtarza utrwaloną w krytyce angielskiej opinię o braku zrozumiałości jego tekstów, podkreślając jedynie piękno formy jego poezji. Jego podejście do angielskiego poety opiera się na założeniu, że był to człowiek, który zmarnował swój wielki talent z powodu braku silnej woli, choroby i uzależnienia od opium. Nieco większe uznanie dla twórczości Coleridge'a pojawia się w cyklu artykułów Feliksa Jezierskiego w *Bibliotece*

MC

Warszawskiej w latach 1878-79, gdzie angielski twórca przedstawiony jest jako prekursor poezji Byrona i Shelleya. Taki osąd uformował się prawdopodobnie pod wpływem krytyki niemieckiej oraz głośnej książki *Główne prądy literatury XIX stulecia* duńskiego krytyka Georga Brandesa, którą Jezierski przetłumaczył na język polski. Jezierski podkreśla specjalne znaczenie sonetu Coleridge'a o Kościuszce oraz wiersza „On Observing a Bloom on the First of February, 1796" dla polskich czytelników i przekłada oba wiersze na język polski, usuwając z nich jednak wszystkie bezpośrednie wzmianki o Polsce i o Kościuszce, prawdopodobnie ze względu na cenzurę. W okresie Młodej Polski na twórczość Coleridge'a zwraca uwagę Jan Kasprowicz, publikując przekłady kilku wierszy, wśród których najważniejszy to niewątpliwie „Pieśń o starym żeglarzu" (1901). Z kolei pismami filozoficznymi Coleridge'a interesował się Stanisław Brzozowski, który często do nich nawiązuje w swoich esejach o literaturze angielskiej i w *Pamiętniku*, w pewnym stopniu identyfikując się z angielskim poetą w swoich własnych zmaganiach psychicznych i fizycznych. W okresie międzywojennym twórczość Coleridge'a jest już przedmiotem większej liczby analiz krytycznych, spośród których najbardziej dogłębną przedstawił Andrzej Tretiak w *Literaturze angielskiej okresu romantyzmu*. W drugiej połowie XX wieku termin „poeci jezior" całkowicie traci już swój negatywny wydźwięk nadany mu przez polskich poetów romantycznych i regularnie pojawia się w pracach polskich tłumaczy i badaczy literatury jako neutralne określenie Wordswortha, Coleridge'a i Southeya, czego najlepszym dowodem jest antologia przekładów autorstwa Stanisława Kryńskiego *Angielscy poeci jezior* (Biblioteka narodowa, 1963), opracowana w celu zapoznania czytelników polskich z alternatywną wobec Byrona i mało jeszcze w Polsce znaną poezją Wordswortha i Coleridge'a. Najciekawszą i najbardziej oryginalną postacią w powojennej recepcji Coleridge'a w Polsce jest Zygmunt Kubiak, który przedstawił autora „Frost at Midnight" jako poetę i myśliciela. Kubiak odkrył w Coleridge'u aforystę i opublikował wybrane cytaty z prozy Coleridge'a w osobnym tomiku w serii Biblioteczka Aforystów (1975), widząc w nim kontynuatora wielkiej tradycji europejskiej sięgającej klasycznej starożytności. Był również pierwszym polskim tłumaczem tzw. *conversation poems*, których większość nie była jeszcze przełożona na język polski. Ten przegląd funkcjonowania twórczości Coleridge's w kulturze polskiej wyraźnie ukazuje rolę transferu międzykulturowego w kształtowaniu reputacji literackiej. Na początku XIX wieku wielu potencjalnych czytelników Coleridge'a zostało prawdopodobnie zniechęconych do zainteresowania się jego twórczością przez niepochlebne opinie francuskich krytyków i satyryczne komentarze Byrona – tym bardziej, że w odróżnieniu od utworów Byrona poezja Coleridge'a nie dostarczała łatwych możliwości do

MC

odczytania jej jako „dokumentu spisków"[4]. Dopiero wiek XX przyniósł ostateczną zmianę perspektywy, która sprawiła, że twórczość Coleridge'a znalazła wreszcie wrażliwych czytelników.

W odróżnieniu od twórczości Coleridge'a, poezja Shelleya była znacznie lepiej znana w Polsce, a jej recepcja została omówiona w pracach Wacława Borowego, Konrada Górskiego, Henryka Zbierskiego i Wandy Krajewskiej. Jak zauważyła prof. Krajewska, w kulturze polskiej końca XIX wieku Shelley zastąpił Byrona jako ulubieniec pisarzy i krytyków, choć nigdy nie osiągnął popularności autora *Giaura*. Poświęcony Shelleyowi artykuł (poz. 13) ukazuje jak bardzo odbiór jego poezji przez polskich czytelników uzależniony był od ideologicznych i estetycznych afiliacji tych ostatnich. Wczesna reputacja Shelleya jako skandalizującego ateisty antagonizowała głęboko religijnych romantyków, takich jak chociażby Słowacki. Pierwszym tłumaczem Shelleya w Polsce był Tadeusz Łada-Zabłocki, którego Wacław Borowy nazwał „Shelleyaninem polskim" ze względu na jego tragiczny życiorys i fascynację poezją angielskiego poety. Podobnie jak w przypadku Coleridge'a, pierwsze krytyczne omówienie poezji Shelleya ilustrowane fragmentami jego wierszy ukazało się w książce Koźmiana *Anglia i Polska* (1862). W tym przypadku Koźmian także opierał się na *Cyclopaedia of English Literature* Chambersa, jednakże potępienie dla Shelleya jako ateisty i anarchisty było odbiciem jego własnych konserwatywno-katolickich poglądów. Przyznał natomiast wartość poetycką niektórym jego utworom, tłumacząc całość wiersza „To a Skylark". Zasadnicza zmiana w recepcji Shelleya w Polsce była odbiciem zainteresowania Shelleyem we Francji i w Niemczech (a pośrednio w Wielkiej Brytanii). W roku 1877 warszawski *Tygodnik Ilustrowany* opublikował tłumaczenie eseju Edouarda Schuré z *Revue des deux mondes*, w którym Shelley przedstawiony jest jako poeta elity intelektualnej odrzucony przez społeczeństwo, choć talentem poetyckim znacznie przewyższający Byrona. Podobnie, również w zestawieniu z Byronem i z jeszcze większym entuzjazmem, pisał o Shelleyu Feliks Jezierski we wspomnianym wcześniej cyklu artykułów o romantyzmie angielskim. Jezierski był również pierwszym tłumaczem *Prometheus Unbound* i już w 1879 roku porównał Mickiewicza do Byrona, a Słowackiego do Shelleya, stwierdzając wyższość drugiego z tych zestawień nad pierwszym. Taka opinia krytyczna była dominująca w okresie Młodej Polski. Twórczość literacka Shelleya była często porównywana z twórczością Słowackiego pod kątem poetyki, a w krytycznych spekulacjach na temat związków pomiędzy

[4] M. Janion, „Literatura romantyczna jako dokument spisków", [w:] Janion, M., M.Dernałowicz, M. Maciejewski (red.) *Literatura krajowa w okresie romantyzmu* 1831-1863, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1988, t. 2, s. 7.

tragedią *The Cenci* a *Beatryks Cenci* przeważała opinia o braku bezpośredniego wpływu dramatu Shelleya na sztukę Słowackiego. Moim zdaniem porównanie obu tragedii wskazuje rzeczywiście na różnice ideologiczne i estetyczne pomiędzy poetami, ale sztukę Słowackiego, w której Beatryks torturowana jest przez wyrzuty sumienia, można odczytać jako poetycką odpowiedź na bezbożność i obrazoburczość *The Cenci*, gdzie Beatrice nigdy nie czuje się winną swej zbrodni. *The Cenci* było też utworem, od którego zaczęła się fascynacja twórczością Shelleya u Jana Kasprowicza, którego przekład tego dramatu doprowadził do wspomnianej wyżej debaty. Znaczenie Shelleya w twórczości Kasprowicza zostało dogłębnie omówione w monografiach Jana Józefa Lipskiego poświęconych polskiemu poecie. Na myślenie Kasprowicza o Shelleyu miała duży wpływ książka Georga Brandesa, przedstawiająca go jako największego poetę lirycznego Anglii, choć nie podzielał on opinii Brandesa na temat Shelleyowskiej wizji wolności, zdaniem tego ostatniego zdecydowanie zbyt idealistycznej. Dla Kasprowicza atrakcyjność Shelleya polegała właśnie na połączeniu naukowego punkty widzenia z poetyckim idealizmem i propagowaniem wolności i równości społecznej. Jego wczesne tłumaczenia obejmują zarówno adaptację radykalnego w tonie wiersza „Song to the Men of England" jak i idealistycznego „Alastora". Sam Kasprowicz składa poetycki hołd Shelleyowi w wierszu „U Piramidy Cestiusza". Przedstawiona przeze mnie propozycja odczytania tego wiersza opiera się na obecnej w nim aluzji do „Grobu Agamemnona" Słowackiego i postuluje odebranie go jako lament nad niezdolnością zniewolonego przez niesprawiedliwe stosunki społeczne narodu polskiego do usłyszenia śpiewu wolności Shelleya-Alastora. Moja interpretacja wskazuje również na paradoksalność ukazania poety-marzyciela z „Alastora" jako rewolucyjnego piewcy wolności. Młodopolskie zafascynowanie poezją Shelleya jest może najbardziej widoczne w twórczości Stefana Żeromskiego. W *Snobizmie i postępie* ukazuje on angielskiego poetę jako ideał pisarza-wieszcza, często czytanego przez bohaterów jego powieści. W *Urodzie życia* Żeromski wykorzystuje poemat Shelleya *Laon and Cythna* wręcz jako główny punkt odniesienia dla bohaterów powieści w ich działalności społecznej i patriotycznej. Z kolei w okresie międzywojennym inspirację w twórczości Shelleya znalazł Lucjan Szenwald, dla którego szczególnie atrakcyjne było połączenie głębokiego liryzmu z radykalizmem społecznym cechujące dzieła angielskiego poety. W poemacie *Scena przy strumieniu* Szenwald wchodzi w świadomy dialog z *Alastorem*, odrzucając Shelleyowskie poszukiwanie ideału i zastępując go komunistycznym przesłaniem. Szenwald przełożył także na język polski wiersze „The Cloud" i „Song to the Men of England", które były szeroko dostępne w okresie stalinowskim. Naturalną reakcją na „komunistycznego" Shelleya było pominięcie tego ostatniego wiersza w

MC

antologii polskich przekładów jego poezji zredagowanej przez Juliana Żuławskiego, która ukazała się w roku 1961. W drugiej połowie XX wieku za najważniejsze wydarzenie w polskiej recepcji Shelleya należy uznać publikację przekładu *Prometheus Unbound* (1982) autorstwa Leszka Elektorowicza, powiązaną z falą zainteresowań literaturą romantyczną w okresie powstawania Solidarności i w stanie wojennym. Ten przegląd różnych form „życia pośmiertnego" Shelleya wskazuje na znacznie silniejszą obecność twórcy „Alastora" w kulturze polskiej niż miało to miejsce w przypadku Coleridge'a. Przyczyną była bez wątpienia znacznie lepsza znajomość tego poety w kulturze europejskiej i pojawianie się jego nazwiska jako przyjaciela tak ważnego dla Polaków Byrona. Tym samym był on dla polskich czytelników bardziej dostrzegalny, a liryzm i symbolizm jego poezji – połączony z naukowym światopoglądem i rewolucyjnymi poglądami politycznymi – był ważnym punktem odniesienia, szczególnie dla pisarzy przełomu XIX i XX wieku. Moja analiza jest próbą zwrócenia uwagi na literackie interakcje polskich twórców z Shelleyem, które można odnotować w twórczości Kasprowicza i Żeromskiego.

Przedstawione powyżej studium nad polską recepcją Shelleya adresowane było do czytelników anglojęzycznych, natomiast do czytelnika polskiego skierowany jest artykuł „Polacy na grobie Shelleya" (poz. 14), gdzie punkt wyjścia stanowi legenda, jaka narosła wokół tragicznej śmierci poety i jego pogrzebu. Legenda ta została częściowo przynajmniej stworzona przez Mary Shelley, która we wstępie do pośmiertnych zbiorów poezji męża przedstawiła go jako wielkiego liryka i idealistę, pełnego miłości dla ludzkości, niezrozumianego i odrzuconego przez społeczeństwo. Ta konstrukcja była dość skuteczną próbą rehabilitacji poety, którego za życia oskarżano o niemoralność i ateizm, i którego radykalizm miał być inspiracją dla brytyjskich czartystów i marksistów. Aby ukazać kreację obrazu autora *Prometeusza rozpętanego* w literaturze polskiej przedstawiam wiersze poświęcone grobowi Shelleya przez Jana Kasprowicza, Antoniego Langego oraz Zdzisława Dębickiego. Pogłębiam tutaj analizę utworów, o których miałam możliwość pisać tylko dość powierzchownie w poz. 13 i stwierdzam, że do obrazów poety funkcjonujących w literaturze europejskiej polscy pisarze dopisują obraz poety-wieszcza, tak ważny dla Polaków w XIX wieku.

Moim zdaniem ważnym aspektem recepcji jest osobista wymiana doświadczeń czytelniczych i opinii literackich. Dlatego artykuł „'Wanderers of the 19th Century' –The Correspondence between Zygmunt Krasiński and Henry Reeve" (poz. 15) poświęcam wymianie listów

MC.

pomiędzy autorem *Nie-Boskiej Komedii* a przyszłym brytyjskim publicystą i politykiem. Ich korespondencja była szeroko omawiana przez polskich historyków literatury (m.in. W. Weintrauba, M. Danilewiczową, P. Hertza); mój wkład w badania nad tym listowym dwugłosem widzę w zwróceniu uwagi na rolę kultur narodowych w formowaniu się świadomości literackiej i społecznej dwóch młodych ludzi, którzy obaj otrzymali kosmopolityczne wychowanie. Głównym językiem tej korespondencji jest francuski, chociaż Krasiński w Genewie nauczył się dobrze języka angielskiego. Można dostrzec więc tu pewną analogię ze sposobem transferu literatury angielskiej do polskich czytelników, chociaż listy potwierdzają, że Krasiński czytał utwory angielskie w oryginale. Widać w nich również dowody na dobrą znajomość Byrona i Shelleya przez obu korespondentów, którzy często (szczególnie Krasiński) osadzają siebie bądź w roli angielskich poetów bądź bohaterów ich utworów. Cała korespondencja jest ważnym dokumentem europejskiej historii intelektualnej – wyraźnie można zauważyć moment, kiedy po klęsce powstania listopadowego Krasiński pozostaje dalej czytelnikiem Byrona, a Reeve pod wpływem pism Carlyle'a przyjmuje postawę pragmatyczną pracy tu i teraz. W literaturze polskiej rozwija się polistopadowy romantyzm, w Wielkiej Brytanii epoka wiktoriańska.

Podsumowując, moje prace nad recepcją literatury angielskiego romantyzmu w Polsce w XIX i XX wieku ukazują wielorakie aspekty tego zjawiska i potwierdzają wartość badań interdyscyplinarnych. Mój cykl artykułów wpisuje się w nurt zwrotu kulturowego w przekładoznawstwie, ukazując wyraźnie w jak znacznym stopniu drogi, którymi teksty angielskich romantyków docierały do polskich czytelników – a także sposoby odczytywania, tłumaczenia i recenzowania tych tekstów – uzależnione były od sytuacji politycznej i społecznej w Polsce w czasach rozbiorów. Moje studium wskazuje również na znaczenie kultu celebrytów i mitów literackich w wyborach tekstów do lektury i przekładu. Mimo że historycy literatury polskiej przełomu XIX i XX wieku często omawiali wpływ Byrona na poezję polskich romantyków, sięgam do tej tematyki ponownie, badając różne formy interakcji polskich pisarzy z angielskimi romantykami, w głębokim przekonaniu, że warto wrócić do lektury tekstów literackich by na nowo zaobserwować złożoność ich wzajemnego dialogu.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo – badawczych:

Oprócz powyższego cyklu artykułów tematycznych od 2001 roku opublikowałam 16 artykułów naukowych, jedną recenzję w czasopiśmie z lista ERIH i współredagowałam jeden

Mi.

tom zbiorowy. Moje zainteresowania badawcze koncentrowały się wokół teatru, dramatu i poezji angielskiego romantyzmu. Zajmowałam się również powieścią wiktoriańską, poezją XVIII wieku oraz podróżopisaniem (*travel writing*).

Przed doktoratem opublikowałam 5 artykułów naukowych, w których przedstawiłam wyniki badań na temat funkcji postaci kobiecych w dramatach Coleridge'a, Wordswortha, Shelleya i Byrona w kontekście kulturowym i politycznym epoki, ukazując jak wyrażały one konflikty ideowe w Wielkiej Brytanii w tym okresie.

5a. Dramaty Wordswortha, Coleridge'a i Byrona w kontekście teatru przełomu XVIII i XIX wieku.

Moje prace na temat dramatu romantycznego obejmują cykl 11 artykułów na temat twórczości dramatycznej Wordswortha, Coleridge'a i Byrona, którą analizuję w kontekście kultury teatralnej przełomu XVIII i XIX wieku oraz relacji autorów z czytelnikami i potencjalnymi odbiorcami ich sztuk teatralnych. W artykule „Wordsworth's *The Borderers*: Of Gothic Narratives and 'the Strange Spectacle' of the Human Mind at the Time of the French Revolution" przypisuję brak potencjału teatralnego w sztuce Wordswortha odrzuceniu popularnych konwencji teatralnych. Proponuję odczytanie tragedii Wordswortha jako krytyki popularnych powieści i sztuk gotyckich -- chociaż Wordsworth sięga po standardowe atrybuty gotycyzmu, takie jak średniowieczna sceneria, charakterystyczne typy bohaterów oraz temat wyrzutów sumienia, jego pogarda dla pogoni za sensacją u odbiorców prowadzi do odrzucenia akcji dramatycznej i zastąpienia jej długimi ustępami dyskursu filozoficznego. Biorąc pod uwagę ówczesne polityczne i ideologiczne dylematy Wordswortha, wskazuję na możliwość odczytania utworu jako metaforycznej krytyki Rewolucji Francuskiej.

Z kolei w przypadku Coleridge'a interesują mnie jego próby stworzenia sztuk teatralnych, które miałyby szansę osiągnąć sukces na scenie. W artykule „Coleridge's *Osorio* and *Remorse*: From Tragedy towards Sentimental Drama" analizuję proces rewizji jego dramatu *Osorio* (1797), który pod nowym tytułem *Remorse* osiągnął stosunkowo duży sukces na deskach Drury Lane w 1813 roku. Sugeruję, że zmiany dokonane przez Coleridge'a w utworze doprowadziły do przesunięcia gatunkowego – z tragedii został on przepisany na gotycki dramat sentymentalny. Wynika to zarówno z zasadniczych zmian w poglądach politycznych Coleridge'a, jak i chęci podporządkowania się wymogom ówczesnej sceny. Podobny proces można zaobserwować w dramacie *Zapolya* (artykuł „Coleridge's *Zapolya*:

Mc

Between Dramatic Romance and Gothic Melodrama"); tym razem Coleridge próbuje stworzyć dramatyczny romans na modłę *Opowieści zimowej* Szekspira, jednakże jego sztuka gatunkowo jest bliższa gotyckim melodramatom.

Byron posiadał najlepszą znajomość teatru ze wszystkich romantyków angielskich, a jego relacja z czytelnikami może być odczytana jako aktorska gra, w której często zacierał granicę pomiędzy swymi bohaterami a samym sobą. W moim artykułach na temat dramatów Byrona sugeruję, że jego eksperymenty z dramatem można postrzegać jako próbę odejścia od intensywnego subiektywizmu powieści poetyckich do obiektywizmu tragedii neoklasycznej. W artykule „Lord Byron's Dramas: The Poet, the Public and the Theatre" analizuję recenzje wczesnych utworów twórcy *Giaura*, w których krytycy sięgają po metaforę gry aktorskiej w odniesieniu do twórczości poety, zachęcając go odstąpienia od identyfikacji z własnymi bohaterami, którą widzą jako łatwy sposób zdobycia poklasku publiczności. Proponuję odczytanie tragedii neoklasycznych, takich jak *Marino Faliero* i *The Two Foscari* w kategoriach, przynajmniej częściowo, reakcji na tę krytykę poprzez sięgnięcie po konwencje klasycyzmu w celu uzyskania większej obiektywności poetyckiej. Artykuły „The Gothic and the Neoclassical in Byron's *Marino Faliero*", „Gothic in Byron's Dramas" i ich wersja na użytek polskiego czytelnika "Gotycyzm i historia w tragediach historycznych Byrona" dalej rozwijają tę hipotezę. Z jednej strony ukazują one te tragedie jako swoiste wyzwanie pod adresem czytelników, którzy spodziewali się możliwości łatwej identyfikacji Byrona z protagonistami jego utworów. Wskazują również na wybór obiektywnej formy klasycznej i tematyki historycznej jako próby opanowania chaosu form panującego w teatrze angielskim na początku XIX wieku. Z drugiej, ukazują one, jak mimo wyboru „obiektywnej" klasycznej formy, Byron dalej zmierza się z tematyką zmagania z ciężarem grzechów przeszłości, którą można uznać za centralną dla jego całej twórczości a którą sam wiąże z *hamartia* i *hubris* bohaterów antycznych. W moich pracach wskazuję na związki tej problematyki, od której Byron nie jest w stanie się uwolnić, z popularnym w tym okresie gotycyzmem, co jest najlepiej widoczne w dramacie *Werner*, który napisał po eksperymentach z tragedią klasycystyczną (artykuł „*Werner*: Byron and the Burden of the Gothic Past). Gotycystyczne związki dramatów poetyckich i „misteriów" Byrona badam również w artykułach „Of Byron's *Manfred*, Lamb's *Glenarvon*, Pantomime and the Liberation of the Byronic Hero", „Byron's *Cain*: The Gothic and the Bible" oraz „The Demonical Sublimity of Byron's *Heaven and Earth*". Za ciekawą uważam interpretację *Manfreda* jako reakcję na skandalizującą powieść Caroline Lamb *Glenarvon*. Samo użycie świata duchów, typowego w popularnych sztukach

MC.

gotyckich, może świadczyć o obecności autoironii wobec własnych wcześniejszych utworów oraz ironii skierowanej przeciwko demonizującemu portretowi Byrona w romansie Lamb. Natomiast *Kaina* proponuję odczytać jako paradoksalny „anty-gotycki" gotycki dramat, w którym bohaterami są Kain i Lucyfer, postacie zawłaszczone na użytek gotycyzmu. Byron natomiast w odróżnieniu od pisarzy gotyckich, osadza je z powrotem w archetypicznej historii biblijnej i sięga po formę bliską w swej koncentracji klasycznej tragedii.

5b. Bohaterki sceny angielskiej przełomu XVIII i XIX wieku w repertuarze Sary Siddons i Elizy O'Neill.

Moje zainteresowanie teatrem doby romantyzmu odzwierciedlają się w nowatorskim studium „The Tragic Heroines of the Late Eighteenth-Century Stage" oraz w opublikowanym jeszcze przed doktoratem artykule „Shakespearean Heroines at the Turn of the Eighteenth Century", w których przedstawiam repertuar wielkich gwiazd londyńskiej sceny – Sary Siddons i Elizy O'Neill. Analiza charakterów bohaterek tragicznych, w rolach których aktorki zdobyły sukces ukazuje, że wybory repertuarowe odzwierciedlają ówczesny stosunek do kobiet i są odbiciem politycznych sporów tego okresu. Popularne na scenie postacie kobiece ujawniają główne niepokoje społeczne epoki. Z jednej strony można zaobserwować obronę paternalistycznego modelu społeczeństwa, co przejawia się w sztukach na temat relacji między matką i synem, lub ojcem i córką. Szczególna emfaza położona jest na kobiecą cnotę, której utrata nieuniknienie prowadzi do śmierci, często poprzedzonej szaleństwem. Z drugiej strony, na przełomie XVIII i XIX wieku popularne stają się adaptacje sztuk Augusta von Kotzebue, w których upadła kobieta ma szansę na rehabilitację, a w przypadku Elviry ze sztuki Sheridana *Pizarro* (adaptacji *Die Spanier in Peru* autorstwa Kotzebue) staje się obrońcą podbitych Indian. Ten nowy tym bohaterki jest, według mnie, odbiciem dążenia do reform ze strony coraz mocniejszych klas średnich. Ze wzrostem ich znaczenia z początkiem XIX wieku spada popularność teatralna tragedii z przełomu XVII i XVIII wieku, które wyparte zostają najpierw przez tzw. „niemiecką szkołę dramatu", a następnie melodramat.

5 c. Artykuły na temat poezji i prozy XVIII i XIX wieku

W moim dorobku mam również publikację na temat poezji romantycznej z zastosowaniem teorii wyobraźni symbolicznej francuskiego krytyka Gilberta Duranda („Fantastic Transformations of the Female Body in Coleridge's *Christabel* and Keats's *Lamia*"). W artykule „Breaking Bounds in Charlotte Brontë's Fictional Autobiographies" ukazuję związki powieści autorki *Jane Eyre* z poezją romantyczną. Moje zainteresowanie studiami nad

MC.

zwierzętami (*animal studies*) odzwierciedlają się w badaniu przedstawień kotów w poezji osiemnastowiecznej w artykule „'For he is a mixture of gravity and waggery': Cats in Eighteenth-Century British Poetry", w którym ukazuję ewolucję gatunkową w poetyckim przedstawieniu tych zwierząt od bajki zwierzęcej po poezją refleksyjną. Z kolei podróżopisaniu (*travel writing*) poświęcony jest artykuł „A 'Philosophic Traveller' in the Tatras and Galicia in the Year 1793: Robert Townson's Account in *Travels in Hungary*", prezentujący analizę relacji angielskiego mineraloga i podróżnika z wyprawy w Tatry i krótkiej wizyty w Krakowie w kontekście osiemnastowiecznych relacji z podróży.

Dzięki moim publikacjom na temat recepcji brytyjskich romantyków w Polsce zostałam zaproszona do przygotowania rozdziału o polskim romantyzmie, który został opublikowany w *Oxford Handbook of European Romanticism* (Oxford University Press, 2016).

W czasopiśmie *European Romantic Review* (ERIH) ukazała się moja recenzja książek A. Goodden, *Madame de Staël: The Dangerous Exile* oraz R. Koropeckyj'ego, *Adam Mickiewicz: The Life of a Romantic*. Współredagowałam jeden tom zbiorowy. Przygotowałam również recenzje wydawnicze 5 artykułów – 1 dla *European Romantic Review*, 1 dla *Acta Philologica* i 3 jako członek rady doradczej serii „Text – Meaning –Context. Cracow Studies in English Language, Literature and Culture" wydawanej przez Petera Langa.

6. Współpraca międzynarodowa

W latach 2006-2015 brałam udział w dużym międzynarodowym projekcie badawczym „The Reception of British and Irish Authors in Europe", finansowanym przez British Academy, the Arts and Humanities Research Board i szereg innych instytucji, w ramach którego przygotowałam rozdziały o polskiej recepcji Coleridge'a do tomu *The Reception of S. T. Coleridge in Europe* oraz o recepcji Shelley'a do tomu *The Reception of P. B. Shelley in Poland*, które przedstawiłam jako część mojego cyklu tematycznego. Co ważne, praca w projekcie obejmowała przygotowanie tablic chronologicznych ukazujących przekłady, recepcję krytyczną i literacką każdego z tych poetów, które następnie stały się częścią składową tablic przedstawiających szczegółowo ich europejską recepcję. W roku 2015 przeprowadziłam rewizję artykułów i uaktualnienie informacji bibliograficznych do wznowienia obu tomów w miękkiej oprawie. W ramach projektu brałam udział w sympozjum uczestników badań nad europejską recepcją Shelleya na Uniwersytecie w Oxfordzie. W

MC

kwietniu bieżącego roku zorganizowałam również spotkanie polskich uczestników projektu w ramach konferencji „Romantic Interactions" w Krakowie.

W roku bieżącym zostałam zaproszona do współpracy w międzynarodowym interdyscyplinarnym projekcie badawczym „Romantic Europe: The Virtual Exhibition" (RÊVE), którego celem jest internetowa prezentacja tekstów, przedmiotów i miejsc związanych z europejskim romantyzmem. W ramach panelu RÊVE na wyżej wymienionej konferencji wygłosiłam referat na temat romantycznego znaczenia Kopca Kościuszki, który będzie podstawą opisu krakowskiego Kopca na stronie projektu.

Jestem członkiem British Association for Romantic Studies (BARS), Stowarzyszenia Polskich Nauczycieli Akademickich Filologii Angielskiej (PASE), będącego gałęzią European Society for the Study of English (ESSE), Polskiego Towarzystwa Badań nad Europejskim Romantyzmem oraz Komisji Neofilologicznej Polskiej Akademii Umiejętności.

Wygłosiłam referaty na 33 konferencjach zagranicznych i krajowych, w większości o międzynarodowym zasięgu, oraz 5 referatów na posiedzeniach Komisji Neofilologicznej PAU.

7. Dorobek organizacyjny:

Jako członek Polskiego Towarzystwa Badań nad Europejskim Romantyzmem, byłam współorganizatorem międzynarodowej konferencji „Reality, Fiction and Madness. The 41st International Association of Byron Societies Conference", Gdańsk 1-6 VII 2015. Moje sprawozdanie z tej konferencji zostało opublikowane w *Byron Journal* [ERIH]. W kwietniu bieżącego roku byłam pomysłodawcą i organizatorem konferencji międzynarodowej "Romantic Interactions", również współorganizowanej przez PTSnER w Krakowie, o której wspominałam powyżej. W celu kultywowania pamięci o tradycjach krakowskiej anglistyki zorganizowałam sesję naukowo-wspomnieniową o prof. Przemysławie Mroczkowskim (2012).

W IFA UJ byłam dwukrotnie sekretarzem komisji rekrutacyjnej na studia dzienne i zaoczne, oraz wielokrotnie członkiem komisji rekrutacyjnej na egzaminach wstępnych. Przeprowadzałam również egzaminy z języka angielskiego dla doktorantów (2013-2014). Przez szereg lat byłam egzaminatorem na II etapie Olimpiady Języka Angielskiego. Przez

MC

cztery lata byłam przedstawicielem młodszych pracowników w Radzie Instytutu (2008-2012). W latach 2012-2014 organizowałam sesje egzaminacyjne. Pełniłam również funkcję opiekuna II roku studiów licencjackich (2013-2018), a obecnie opiekuję się I rokiem.

8. Dorobek dydaktyczny:

Praca dydaktyczna jest ważną częścią mojej kariery zawodowej. Mam doświadczenie nauczania w różnych instytucjach edukacyjnych na poziomie licencjackim i magisterskim. Przez rok prowadziłam zajęcia na amerykańskim uniwersytecie. W Instytucie Filologii Angielskiej UJ obecnie uczę na kanonicznych kursach z literatury angielskiej dla I roku studiów licencjackich (od literatury staroangielskiej po literaturę romantyczną) oraz prowadzę autorskie zajęcia opcyjnie na studiach magisterskich. W tym roku są to kursy na temat powieści Jane Austen i romantyzmu angielskiego. W poprzednich latach prowadziłam kurs o mitycznych i chrześcijańskich elementach w literaturze angielskiej oraz o historii form poetyckich. W ramach seminariów magisterskich, zarówno na studiach dziennych, jak i zaocznych wypromowałam 15 magistrantów, a recenzowałam około 30 prac magisterskich i licencjackich. Opiekowałam się również 2 studentami objętymi indywidualnym tokiem studiów w ramach międzywydziałowych studiów humanistycznych. W moim drugim miejscu pracy Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Tarnowie pod moim kierunkiem napisane zostało ponad 120 prac licencjackich; pełniłam tam funkcję koordynatora kursów z literatury na filologii angielskiej oraz doradcy edukacyjnego. W latach 2008 – 2010 prowadziłam seminarium magisterskie z powieści XIX wieku na studiach zaocznych w Instytucie Anglistyki Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie udało mi się wypromować 3 magistrantów.

9. Działalność popularyzatorska:

Ważną pozycję w mojej pracy w ostatnich latach pełni działalność popularyzatorska. W roku 2018 włączyłam Instytut Filologii Angielskiej UJ do międzynarodowego projektu „Frankenreads" zainicjowanego przez Keats-Shelley Association of America w celu upamiętnienia 200-lecia *Frankensteina*, w którym brało udział kilkaset organizacji na całym świecie. Wraz z Kołem Anglistów IFA, zorganizowałam jednodniowe wydarzenie, w ramach którego studenci Wydziału Filologicznego czytali powieść Mary Shelley w różnych językach w Bibliotece Jagiellońskiej, a następnie odbyła się sesja naukowo-dydaktyczna na temat *Frankensteina*. Do udziału w tej sesji zaprosiłam nie tylko anglistów, ale również filozofów, specjalistę od sztucznej inteligencji oraz krytyka filmowego, w celu ukazania formowanie się

MC

mitu Frankensteina i wielowymiarowych aspektów jego funkcjonowania we współczesnym świecie.

Trzykrotnie byłam gościem w programach radiowych TOK FM na temat twórczości Jane Austen i *Frankensteina* Mary Shelley. Dzięki programowi na temat *Frankensteina* zostałam zaproszona do zorganizowania interdyscyplinarnej dyskusji panelowej na temat Mary Shelley i jej powieści na festiwalu Literacki Sopot w sierpniu bieżącego roku.

Za moją pracę zostałam uhonorowana Srebrnym Medalem za długoletnią służbę oraz Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

.....Monika Coghen.....

Monika Coghen